

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤ.

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1951

Ο ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΡΟΣΙΝΗ

[ΞΕΦΥΛΛΙΖΟΝΤΑΣ ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΣΤΙΧΩΝ] *

Ἡ πρώτη ἐντύπωση: Τὰ μάτια τοῦ ποιητῆ τὰ γυρισμένα πρὸς τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον. Ξανοίγει μ' αὐτὰ καὶ ἀρπάζει λογιῆς λογιῆς λεπτομέρειες τῆς φυσικῆς ὀμορφιάς τριγύρω μας· κι' ἔτσι συνθέτει φροντισμένα μικροκάμωτες πάντα εἰκόνες. Ἡ παρατήρηση ἢ λεπτομέρεια ἢ ἀκριβολογία. Κάτι ποῦ δὲν τὸ συνηθίζει τώρα ἢ ποίησή μας, εἴτε ἀπὸ ἀνηξερία, εἴτε ἀπὸ καταφρόνηση πρὸς τὰ καθέκαστα, γενικεύοντας πῶς πολὺ, μουσικεύοντας θάλαγα, τὰ πάντα, καθὼς καὶ μέσα της, ἔτσι καὶ γύρω της· δὲν καταδέχεται ἢ δὲν μπορεῖ νὰ σταματήσῃ στὰ καθαρὰ καὶ στὰ ζωγραφικὰ. Κάτι ποῦ πολὺ μπορούνε καὶ ποῦ πολλοὶ τὸ καταδέχονται ἀρχαῖοι καὶ νέοι. (Παράδειγμ' ἀπὸ νεώτερους, ἀνάμεσα σὲ χίλια μύρια, φέρνω, τὴν ὥρα τούτη, τρεῖς πολὺ ἀνόμοιους ἀναμεταξύ τους, καὶ μὲ ὄλη τὴ διαφορὰ τῆς τέχνης τους πολὺ παρατηρητικούς ποιητές: Λαμαρτῖνο, Τέννυσον, Βαλαωρίτη.) Ξεφυλλίζω τὸ βιβλίον καὶ σταματῶ σὲ στίχους τέτοιους:

Ἐκεῖ ποῦ τὰ κοπάδια ἐπέρασαν
Τὰ δουλωμένα καὶ τὰ ταπεινὰ,
Κ' ἐχάραξαν στὴ γῆ τὰ χνάρια τους,
Τὸ ἐλιύθερο τὸ ἀγρίμι δὲν περνᾷ.

Περνᾷ σὲ μονοπάτια ἀπάτητα
Κ' ἐκεῖ ποῦ χτίζει ἡ πέρδικα φωλιά,
Κ' ἐκεῖ ποῦ ἡ ἀνθισμένη κάπρη
Χτενίζει ἀνάερα τὰ λυτὰ μαλλιά.

Σταματῶ σὲ στίχους τέτοιους:

Πλέκουν οἱ κάμπιες τάραχνόδριχτα
Στῶν πεύκων τὰ χλωρὰ ἀκροκλώνια
Σὰν ἀνθὴ μυγαλιᾶς ἀνάλαφρα
Καὶ μεταξύπλεχτα σὲ χιόνια.

Λευκὰ μαντήλια οσιῶνται ἀνάερα
Στὸ χειμωνιάτικο ἀκρογιάλι.
Κι ἀπὸ μακρὰ κρᾶζουν τὴν ἀνοιξή:
Γλήγορα νὰ γυρίσῃ πάλι.

Τοῦ εἴδους αὐτοῦ στίχους ἀπαντοῦμε

* Γ. Δροσίνη: «Φωτέρὰ Σκοτάδια», Ἀθῆναι, 1913. («Ὁ Νουμάς», Χρ. ἸΓ', 4, 18 καὶ 25 Ἀπριλ. 1915.)

συχνὰ πυκνά, ξεχωριστὰ στὶς σελίδες 9, 42, 48, 49, 50, 148, 167, 203, 204, 206 τοῦ βιβλίου. Ἄλλοτε εἶναι τὰ γοργὰ πετροχελιδόνα ποῦ χτίζουν τὴ φωλιά τους σ' ἓνα νησί, θαρρῶντας τὸ χάλασμα. Ἐδῶ τῆς μυγαλιᾶς τὸ σκέλεθρο, ἐκεῖ οἱ πρωτόγεννες πεταλοῦδες. Πέρα τ' ἀρρωστημένα φύλλα ποῦ ξεφτερουγίζουν ἀπ' τὴ λεύκα σὰν πεταλοῦδες κρινόθωρες. Παραπέρα τὸ περιστέρι ποῦ «καμαρώνεται — καὶ λάμπει στὸ λαιμὸ στὰ στήθη του — Καὶ στὰ φτερὰ τῆς κεφαλῆς του — Ἡλιοπλασμένο ἓνα ἀντιφέγγισμα — Τοῦ Σμαραγδιοῦ καὶ τοῦ ἀμεθύστου». Ἄλλοῦ πάλι δὲν τὰ ξεχωρίζουν τὰ μάτια. «Τὰ περιστέρια τὰ κατάλευκα καὶ τῶν μαρμάρων τὰ κομμάτια σιμὰ στοῦ ἀρχαίου ναοῦ τὸ ἀέτωμα». Καὶ καθεξῆς. Ἀκόμα καὶ ἀπὸ μακρότατα ὕψη στίχους, τοὺς ἔφερε μὴ προσεχτικὴ παρατήρηση. Τὸ καταπληχτικῆς λαμπροχρωμιάς ἄστρο τοῦ Βέγα στὸν ἀστερισμὸ τῆς Λύρας δὲν τὸ ὄνειρεύτηκε ὁ ποιητής, μηδὲ τὸ μισοξάνοιξε μὲ γυμνὰ μάτια· τὸ ζέτασε σκυμμένος προσεχτικὰ μέσα στὸ «ἀστρογυάλι» (σ. 203) «τὸ μενεξεδένιο φῶς του». Καὶ τὸ πῶς λιγόλογο καὶ τὸ πῶς γλυκοάλαφρο κομμάτι ἀπὸ τὰ ζωγραφικὰ τραγούδια τοῦτα:

Τοῦ Γεννάρη ἡλιοβασιλεμα
Γαλανὸ, καθάριο λάμπει,
Στολισμένο μὲ τὰ χρώματα
Μιᾶς μαγιάτικης σούγης.

Πρώτη Ἄνοιξη γιορτάζουνε
Σ' ἄλλους κόσμους ἄλλοι κάμποι:
Τ' οὐρανοῦ τὰ ρόδα ἀνθίσανε
Πρὶν ἀνθίσουνε τῆς γῆς.

Ζωγραφικὰ. Μὰ γι' αὐτὸ τὰ τραγούδια τοῦτα πρέπει νὰ τὰ θεωρήσουμε γεννήματα τῆς λεγόμενης περιγραφικῆς τέχνης, τῆς τέχνης ποῦ σημειώνει κάποιον ξεπεσμό στὴν ποίηση καὶ κάποια σύγχυση μὲ τὴ ζωγραφικὴ, ὅσο κι' ἂν μᾶς φωνάζει ὁ Ὀράτιος πῶς καὶ ἡ ποίηση ζωγραφία εἶναι! Κάθε ἄλλο. Καὶ γιὰ τὸν ποιητὴ μας ἡ περιγραφή δὲν εἶναι σκοπός. Μέσο εἶναι καὶ πρόφαση καὶ σύμβολο γιὰ νὰ μᾶς ὑποδη-

λῶση τῆ διάθεσής του ἢ γιὰ νὰ μᾶς μεταδῶση τὴ συγκίνησή του παραστατικά :

Στὸν ἀγουσιᾶτικο οὐρανὸ διαβαίνουν τὰ μεσάνυχτα,
Σὰν ἀπὸ κάποιαν ἄλυτη κατὰρα ἀποδιωγμένα,
Γὰ διαβατάρικα πουλιά μὲ τὰ φτερά τὰ ὀρθάνοιχτα,
Ποῦ φεύγουν ἀπ' τὴν ξενιτειά καὶ πάλι πᾶν στὰ ξένα.

Μεσ' στὸ σκοτάδι ἀθώρητα, χωρὶς ν' ἀνατοράζονται,
Σύννεφο ἀλαφροσκοιωτο, περνοῦνε ταίρια - ταίρια,
Κι' ἀκούοντάς τα μὲ φωνές πονετικές νὰ κρᾶζονται
Θαρρεῖς ἀγάπης στεναγμοὶ πὼς ἔρχονται ἀπ' τ' ἀστέρια.

Πῶς ὁ τελευταῖος στίχος ἀστραφτερά φωτίζει καὶ μεταμορφώνει τὸ ποίημα ἀπὸ μιὰν ἀναπαράσταση εἰκονοπλαστικὴ σ' ἕνα κελαϊδισμό ἀπὸ αἴσθημα! Ἄλλοῦ πάλι, σταματώντας σὲ τραγοῦδι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τοῦ βιβλίου, διαβάζουμε :

Ἄπ' τὸ δάσος βαθυὰ φλόγες χύθηκαν
Κι' ὄλα φεύγουν, γοργά, δειλιασμένα,
Φτερωτά, σερπετά στὸ συνάρπαγμα
Μιᾶς ἀκράτητης κι ἄγριας ὀρμῆς.

Εἶναι τὸ πρῶτο τετράστιχο. Μὰ στὸ δεύτερο ποῦ ἀμέσως ἀκολουθεῖ καὶ συμπληρώνει τὸ ποίημα, τί ἄλασμα καὶ τί ταξιδεμα σὰν κάπου ἄλλοῦ καὶ μὲ ὄλο τῆς στροφῆς τὸ συγκράτημα στὸ ἴδιο περπάτημα, στὸ ρυθμὸ τὸν ἴδιο καὶ ἀπὸ τὸ δάχτυλο ποῦ μᾶς δείχνει κάτι, τὸ μάτι ποῦ στυλώνεται σὲ κάτι σὰν ἀόρατο ἀπὸ μᾶς. Τὸ κοίταμα γίνεται δρᾶμα. Καὶ τὰ πράγματα, πρόσωπα. Μᾶς συγκινεῖ ὄχι πιά κάτι ποῦ ἀνετα ἐκφράζεται, μὰ τὸ ἴδιο τὸ ἀνέκφραστο ποῦ τὰ πράγματα κρύβουν.

Καὶ τὰ δέντρα εἶπαν : «Μόνα στὸν ὄλεθρο
Θ' ἀπομεινῶμε ἐμεῖς σκλαβωμένα ;»
Κ' οἱ φωλιές τῶν πουλιῶν ἀποκρίθησαν :
«Ὁχι μόνον μαζύ σας κ' ἐμεῖς !»

Ὁ ποιητὴς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ στέκει σὰν ἀδάκρυτος· κι' ὅπου κλαίει, κλαίει ἀπὸ μέσα του. Τὴν καρδιά του δὲν τὴν ἀφίνει νὰ χυθῆ ἀνεμπόδιστη. Γιὰ τοῦτο πῶς τυπώνεται βαθιὰ ἡ συγκίνησή του ἐκεῖ ὅπου τὴν ἀφίνει νὰ ξεπροβάλλη ἀπλά καὶ κατανοητικὰ σ' ἕνα ἀρμονικώτατο συνταίριασμα οὐσίας καὶ μορφῆς! Παράδειγμα τὸ τραγοῦδι τοῦτο· κλασικὸ· κανεὶς θὰ μπορούσε νὰ τὸ πῆ, σύμφωνα μὲ τὸν ὄρισμὸ ποῦ κάποιος ἔδωκε τοῦ κλασικοῦ :

Ἔργο ποῦ φέρνει μὲ μικρὰ μέσα μεγάλα ἀποτελέσματα :

Παιδί, μὲ παραμῦθια μ' ἐνονοῦριζες,
Μητέρα μου καλή, στὰ γόνατά σου,
Κι ὅταν τὸ παραμῦθι ἐτελείωνε,
Μ' ἐπλάγιαζες νὰ κοιμηθῶ κοντά σου.

Ἐκεῖ ποῦ τώρα ἐσύ κοιμᾶσαι ἀξέπνητη,
Τὰ γόνατά μου σέρνω ἀποσταμένα,
Νὰ κοιμηθῶ κοντά σου :—ἐτελείωσε
Τὸ παραμῦθι τῆς ζωῆς γιὰ μένα.

Ἡ δεύτερη ἐντύπωση : Στὸ βιβλίο τοῦτο πλουμισμένο πλούσια μὲ τὴν ἀγάπη τῆς φυσικῆς ὁμορφιάς, τῆς ἐξοχικῆς ζωῆς, ξεμυτίζουν ἀγάλια ἀγάλια ὄλες οἱ ἀγάπες καὶ ἀγγίζονται ὄλες οἱ χορδές τῆς ποιητικῆς λύρας, σὲ σύμμετρα κυκλικά ἀνεβάσματα. Ἀρχίζει μὲ τὴ λέξη ποῦ μᾶς ὑποβάλλει τὴ θάλασσα (ὦ θαλασσοθεμέλιωτα) καὶ τελειώνει μὲ τὸ στίχο «Κι' ἄστρα κ' ἐμεῖς μὲ τ' ἄστρα». Σ. 3 - 14 : Τὰ ὄλικά του, θαλασσινά. Τὰ μαργαριτάρια, οἱ γλάροι, ἡ ψαρόβαρκα, τὰ καράβια, κ.τ.λ. Σ. 17 - 30 : Τὰ ὄλικά του στεργιανά : Ἡ ἀνοιξη, ὁ κάμπος, τὰ δέντρα, τὰ βουνά κ.τ.λ. Σ. 32 - 42 : Συνέχεια, μὲ τὰ ἴδια ὄλικά. Σ. 45 - 53 : Χρησιμοποίηση τῶν ἰδίων ἀποθεματικῶν κεφαλαίων, ἴσως μὲ κάποιο τρυφερότερο τόνο ποῦ ἀρχίζει νὰ γίνεται φανταχτερότερος. Σ. 47 - 68 : Ἐνας ἐσωτερικὸς κόσμος παίρνει καὶ καθαρότερα ξεσκεπάζεται. Γύρισμα τοῦ ματιοῦ στὰ μέσα. Ἡ ψυχὴ. Σ. 71 - 82 : Συνεχίζεται ἡ ἴδια ψυχικὴ διάθεση πρὸς τρεμουλιαστά, μὰ προσπαθώντας τώρα νὰ τονωθῆ μὲ τὰ γυμναστικά μέσα κάποιου περήφανα δειγμένου στωϊκισμοῦ : (Κοίτα τὸ ποίημα : «Ὁχι! οὔτε φεύγω, οὔτε συχώρεση ζητῶ...»). Σ. 85 - 99 : Κάτι σὰ νὰ ὑψώνεται, ὄλο νὰ ὑψώνεται. Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας! («Ψυχῆ μου, ἐπέταξες ψηλά κι ὄλο ψηλά ἀνεβαίνεις!»). Σ. 113 - 119 : Ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν, παράλληλα. Κάποιοι ἥρωες, Μπετόβεν, Σέλλεϋ, Νίτσε, Δανούντσιος. Τὸ ἐπίγραμμα μεστώνεται. Κάτι ἀρχίζει νὰ προβάλῃ σὰν ὕμνος. Σ. 123 - 131 : Γύρισμα στὸν ἐσωτερισμό, μὰ σὰ δυναμωμένο ἀπὸ τὴν πρωτύτη μὲ τοὺς μεγάλους κοινωνία. Καὶ βρίσκουμε στὸν κύκλο τοῦτο ἕνα μαργαριτάρι ἀπὸ τὰ πρωτοτυπώτερα καὶ τὰ ξεχωριστά, στὴν ἐντέλεια, τοῦτο :

Προσκυνήτρα ἐγὼ καὶ λάτρισσα
Στῆς Ἀγάπης τὸ ἀγιαστήρι
Ξεχειλο γιὰ σένα ἐγέμισα
Τῆς καρδιάς μου τὸ ποτήρι.

Μεσ' στὰ χέρια μου κρατώντας τὸ
Τὸ ποτήρι τὸ γεμάτο
Σ' τῶφερνα, ὦ καλέ μου, κ' ἔτρεμα
Μὴ χυθῆ μιὰ στάλα κάτω.

Μὰ, πρὶν φτάσω, ἡ Μοῖρα μοῦδειξε
Τὴν ὠραία μου πίστι ψεύτρα,
Κι' ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο ἐγύρισα
Ταπεινά, σκυφτά, σὰν κλέφτρα.

Καὶ τοῦ ποτηριοῦ τὸ ἀγίασμα,
Τώρα ἀνώφελο γιὰ μένα
Τῶχουσα στὰ λησμοβότανα,
Ποῦ εἶδα γύρω μου ἀνθισμένα.

Ἐδῶ ἡ μεταφορικὴ εὑρεση, ἡ ζωγραφικὴ παράσταση, παίρνουν ὄλη τους τὴ δύναμη, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος· ὁ ποιητὴς ἀπὸ πλαστικὸς γίνεται μυθοπλαστικὸς,

μέ κάποιο μουσικό μυστήριο στὸ βάθος δραματικά φερμένο στὰ μάτια μας. Σ. 135 - 142: Βλέπουμε πὼς οἱ μεγάλες ἐπικές στιγμές πού πρόσφατα ζήσαμε δὲν ἀφίνουν ἀσυγκίνητο τὸν ποιητὴ, μολαταῦτα κάθε ἄλλο παρά πολεμόχαρο καὶ τυρταϊκὸ ποιητὴ. Σ. 143 - 163: ὅ,τι ἀπὸ καιρὸ καὶ μᾶς γοητεύει καὶ μᾶς ὑπνωτίζει, ὁ ἀπ' ὄλους τοῦ κόσμου τοὺς Μουσόθρεφτους τρυγημένος καὶ πάντ' ἀτρύγητος ἑλληνικὸς κῆπος τὰ ἀρχαῖα, πρόσωπα καὶ λείψανα. Σ. 167 - 175: Γύρισμα στὰ ταπεινότερα καὶ στὰ βαθύτερα τῆς ζωῆς μας. Ἕνας περίπατος κάτου ἀπὸ τοὺς ἴσκιους τῶν κυπαρισσιῶν, ἀνάμεσα στὰ μνήματα. Σ. 179 - 195. Ἐδῶ μᾶς τριγυρίζουν πῶς λίγο τὰ φωτέρᾳ, καὶ πῶς πολὺ τὰ σκοτάδια. Τὸ μυστήριο. Ἡ φυσικὴ, σὰ μεταφυσικὴ. Εἶπε: τὸ λέιτμοτίβο του. Ὁ ποιητὴς ἢ ὁ Κύριος πού μέσα στὰ βάθη του βασιλεύει λαλεῖ ἐν παραβολαῖς. Ὁ στίχος παραμερίζει τὴν κανονικὴ παράδοση, καὶ γίνεται κι' αὐτὸς πολύτροπος. — Σ. 199 - 208:

Βαθειὰ τὴ νύχτα, τὰ μεσάνυχτα,
Μὲ τ' ἀνοιχτὰ φτερά τοῦ ὄνειρου,

ἀγωνίζεται νὰ συλλαβίσῃ «τὸ ἀστέρινον ἀλφάβητο», κατὰ τὴ φράση ἑνὸς λησμονημένου ποιητῆ τοῦ Μαυρογιάννη.

Ἔστερα: Ἐκεῖνος πού διαβάζοντας ἴσα μ' ἐδῶ τὴν κριτικὴ μου τούτῃ δοκιμῇ ἢ πού ἀπρόσεχτα ξεφυλλίζοντας τὸ βιβλίο, θὰ νόμιζε πὼς ὁ ποιητὴς μὲ τὰ «Φωτέρᾳ Σκοτάδια» βάλθηκε νὰ γράψῃ καὶ νὰ ἐκφράσῃ σὲ σειρές, καθὼς λέμε, τραγούδια τῆς θάλασσας, τῆς στεριάς, τοῦ κάμπου, τοῦ βουνοῦ, τοῦ ἔρωτα, τοῦ χάρου, τῶν ἀρχαίων, τῶν ἀστρῶν, τῆς ψυχῆς, τῆς πατρίδας, τοῦ φυσικοῦ, τοῦ ὑπερφυσικοῦ, ὅλα σχεδιασμένα κυκλικά, τὸ ἕνα ὕστερ' ἀπὸ τὸ ἄλλο, — ἐκεῖνος θὰ γελαστῆ. Φανερό, ὑποθέτω πὼς ὁ ποιητὴς τὰ τραγούδια του τὰ σκάλισε κατὰ καιροὺς καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία καὶ ὅπως ὅπως, ἀνάκατα, σκόρπια, ἀπρονόητα, τῶρ' ἀπ' τὸ αἶσθημα τῆς τελευταίας στιγμῆς, τῶρ' ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση τοῦ πρωτινοῦ καιροῦ, ἀπὸ μιὰ προσήλωσι, ἀπὸ μιὰ μελέτη, ἀπὸ μιὰ συγκίνηση, ὅλα, ἀπὸ τὰ περιστατικά λογῆς. Καὶ ἔστερα, ἀποφασισμένος νὰ τὰ περιμαζέψῃ μέσα στὸ βιβλίο, τὰ συγύρισε, τὰ ὠργάνωσε τρόπον τινά, σὰν ποιητὴς πού γνοιάζεται τὸ σύμμετρο καὶ πού θέλει τὴν παράσταση μὲ τάξη. Μὰ καλὰ καλὰ καὶ οὐσιαστικὰ δὲν εἶναι ποιητὴς οὔτε τοῦ φυσικοῦ κόσμου, οὔτε τοῦ ὄνειρου, οὔτε σκαρώνει κύκλους.

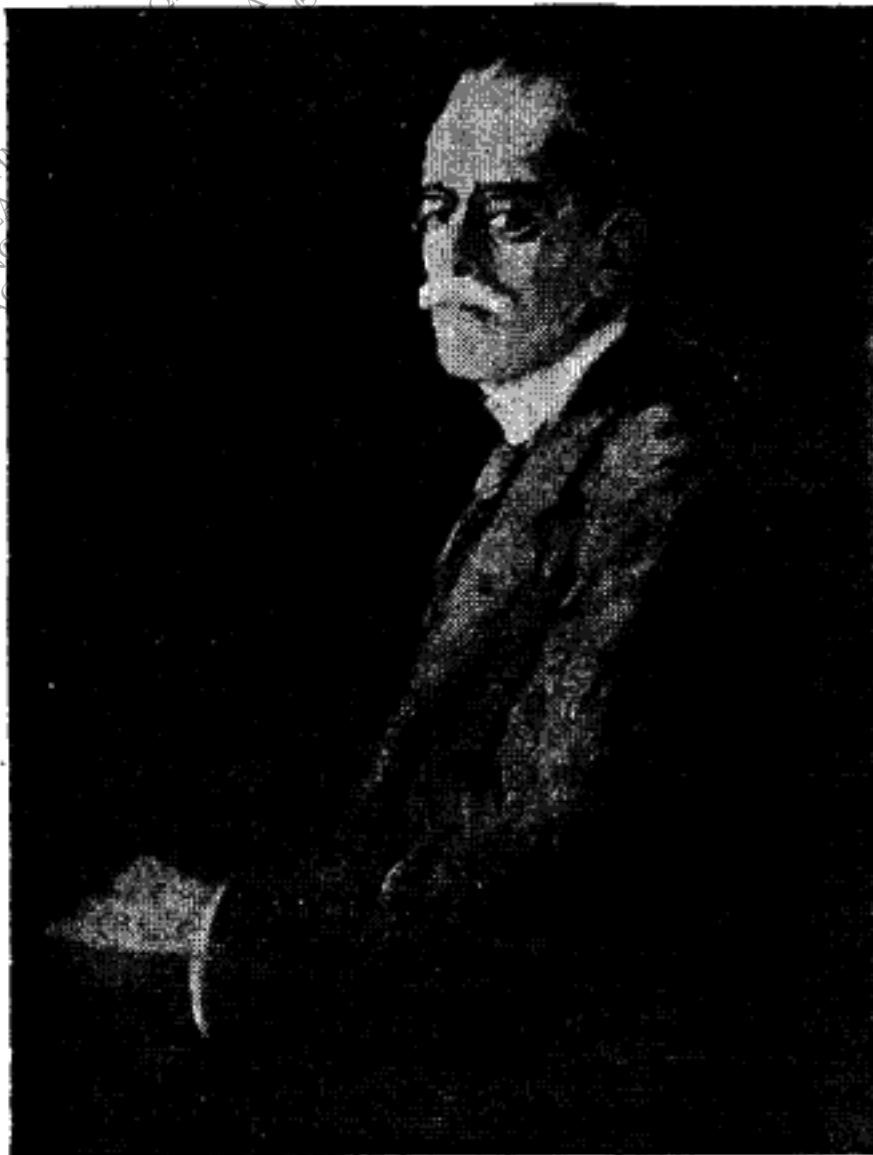
Κι' αὐτὸ εἶν' ἡ τρίτη ἐντύπωση.

* * *

Ἡ ποίηση δὲν εἶναι στ' ἀντικείμενα ὑπάρχει μέσα μας, τὴ ρίχνουμε στὰ πράγματα σὰν ἠλεκτρικὴ προβολή τὴ βρίσκουμε, τὴ σέρνουμε ἔξω, τὴ δημιουργοῦμε ἀπ' ὅ,τι συγκρατοῦμε στὴ μνήμη καὶ στὴ φαν-

τασία μας καὶ στὴ γνώση μας καὶ στὴν καρδιά, στὴν ἰδέα μας καὶ στὸ πείσμα, στὴν εἰλικρίνεια καὶ στὴν ὑποκρισία μας. Τὰ περιστατικά τῆς ζωῆς μας, τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς, ἀδιάφορο, τὰ θέματά μας καὶ τὰ κίνητρα ἢ τέχνη τὰ περιλαβαίνει καὶ τὰ μαγερεύει, καθὼς ξέρει αὐτὴ, ἀπλούστατα ἢ δουλειά της. Ξεχωρίζουμε τοὺς ποιητὲς μὲ βοῦλλες καὶ μ' ἐτικέττες αὐτοὶ μᾶς λένε τὸν ἐξωτερικὸν κόσμο ἐκεῖνοι μᾶς ἐκφράζουν τὸν κόσμο τὸν ἐσωτερικόν. Ἐδῶ τῆς φύσης οἱ διαλαλητές, ἐκεῖ οἱ ξεδιαλυτές τῆς ψυχῆς. Κριτικῶν ἔξυπνα, λεπτά, σοφὰ ξεχωρίσματα, γιὰ τὴν εὐκολία τοῦ ἔργου τους μὰ καὶ μαζί κολοκυθένια κάπως. Κανείς τοῦ φυσικοῦ ποιητῆς δὲν πάει μπροστὰ χωρὶς νὰ συμβολίσῃ ἢ τέχνη τοῦ μιὰ ψυχικῆ κατάστασι καὶ κανείς ἐσωτεριστῆς, νὰ ποῦμε, δὲ μᾶς συγκινεῖ ἀνίσως δὲν ξέρει νὰ ὑλοποιῇ ὅπωςδήποτε τὴν ἐσωτερικότητα τοῦ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ φυσικοῦ στοιχείου γύρω του. Χρῆση καὶ κατάχρηση γίνεται κατὰ καιροὺς ἀπὸ ἰδέες καὶ ἀπὸ λέξεις πού μᾶς παρουσιάζονται καὶ τρεμοκουματίζουν καὶ ἀλαλάζουν, μέσα στοὺς στίχους τοῦ δεῖνα ἢ τοῦ τάδε, ἢ καὶ στὰ ἔργα κύκλων ὄλων ποιητῶν, ἰδέες ἀπὸ λέξεις, λέξεις ἀπὸ ἰδέες, καὶ σὰ σύμβολα καὶ σὰ λάβαρα καὶ σὰν κύμβαλα. Ἕνας κριτικὸς ἀπὸ τοὺς φιλοσοφικώτερα καταρτισμένους σημειώνει σ' ἕνα του βιβλίου μιλώντας γιὰ τοὺς ποιητὲς τοῦ καιροῦ μας: «Σ' αὐτοὺς ὄλους (καὶ ξεχωριστὰ θ' ἀναφερνὰ τὸ Βεράρεν) ἢ λέξη πού, ξαναγυρίζει συχνότερα σὰ λάιτ μοτίβο ἢ σὰν ἰδανικό, δὲν εἶναι ὁ ἔρωτας, οὔτε ὁ Θεός, οὔτε ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἢ ζωή». Κεγὼ συχνοδιαβάζω καὶ συχνακούω τὴ σημαντικὴ λέξη μὰ, μὲ τὴν ἀδεια τῆς σοφῆς κριτικῆς, δὲν πολυκαταλαβαίνω ἢ ἔννοια ζωὴ τόσο εἶναι γενικὴ, τόσο περίπλοκα τὰ στοιχεῖα της, καὶ τόσο πολύτροπο τὸ φανέρωμά της, τόσο νερό σηκώνει, πού μπορεῖ κανείς νὰ τὴν ξανοίξῃ κι' ἐκεῖ πού δὲν περιμένεται, σὲ περιστάσεις καὶ σὲ κατάστασις λογῆς. Ὅ,τι θετικὰ γνωρίζω εἶναι πὼς κάθε ποιητὴς πού ἀξίζει τόνομα, ἐκφράζει ὄχι τὴ ζωὴ μὰ τὴ ζωὴ του. Τὸ πρᾶγμα κάπως διαφέρει. Ὁ ποιητὴς μὲ τὰ «Φωτέρᾳ Σκοτάδια» θέματα παίρνει ἀπὸ τὰ ἔξω καὶ καταθέματα ἔχει σὰ γιὰ νὰ μᾶς ἐμπιστευτῆ τὰ μέσα του, σὰ γιὰ νὰ πληρώσῃ τὰ στοιχῆματα πού ἔβαλε μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἐκφράσῃ κάτι, σὰν τελειωτικά, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς τέχνης του. Μὰ ποιητὴς δὲν εἶναι πού ἀνακοινώνει καὶ πού ἑομολογιέται. Σωπαίνει. Φωτέρᾳ, τὸ ξαναλέω, μὰ σκοτάδια πάντα. Κομμένα λυρικὰ μιλήματα πού γίνοντ' ἐπὶ τέλους, ἐδῶ κ' ἐκεῖ, καὶ σὰν παραμιλήματα. Καὶ μ' ὄλο τὸ καθαρὸ, τὸ στρογγυλό, καὶ τὸ στερεό, γενικώτατα, τῆς γλώσσας του. Πῶς πολὺ μᾶς ἀφίνει, παρά πού μᾶς δίνει, νὰ

καταλάβουμε. Φτάνει νὰ αἰστανθοῦμε κά-
τι. Τὰ λοιπά, περιττά. Ἐπειτα ὁ ποιητής
— γενικά μιλῶ — ἡλικία δὲν ἔχει. Λυτρωμέ-
νος ἀπὸ τὰ γεράματα ὁ ἄνθρωπος; Αὐτὸ
δὲ ἔλειπε. Μὰ κρατώντας τὴ δροσεράδα
τοῦ Ἰσα μὲ τὸ τέρμα τῆς ζωῆς του ὅσο
ποῦ νὰ ψέλνῃ ὄγδοῦντα χρονῶν ὁ Σοφο-
κλῆς τὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ» καὶ ὄγδο-
ητάρης ὁ Τέννυσον νὰ κελαϊδῇ τὴ «Βα-
λανιδιά» καὶ τὴν «Τσίχλα», δυὸ παραδει-
γματα μέσα σὲ
χίλια. Μὰ δὲ θέλω
τώρα νὰ πῶ τοῦ-
το. Θέλω νὰ πῶ
πὼς ὁ ποιητής
μπορεῖ νὰ πραγ-
ματοποιήσῃ καὶ
στὰ ὄριμα καὶ
στὰ στερνά του
χρόνια, μὲ ὅλη τὴν
ἀπὸ τὸν καιρὸ
πεῖρα, ἐντελέστε-
ρα τότε, χίλιες μύ-
ριες ἀπὸ τὰ πρῶ-
τα χρόνια κι ἀπὸ
τὰ νιάτα του. ἐν-
τύπως καὶ συγ-
κίνησες. Ὁ ποιη-
τής, θέλει δὲν θέ-
λει, σπέρνει, καλ-
λιεργεῖ, θησαυρί-
ζει, ἀποθηκεύει,
τρυγᾷ, π ο υ λ ε ῖ,
χρησιμοποιεῖ, βγά-
ζει ἀπὸ τὸ κεμέρι
του, παίζει, πλη-
ρώνει, χαρίζει, ἐκ-
μεταλλεύεται. Γιὰ
τὰ τραγούδια του.
Ὁ ποιητής μὲ τὰ
«Φωτερά Σκοτά-
δια» πρῶτ' ἀπ' ὅ-
λα συλλογίζεται
τὰ ἀγέννητα τρα-
γούδια του. Ζῆ μὲ
τὴν ἔγνοια τους.

ΣΠ. ΒΙΚΑΤΟΥ

Γ. ΔΡΟΣΙΝΗΣ

Τ' ἀπλαστα καὶ τὰ γέννητα τραγούδια ὀλόγουρά μου
Τὰ νοιώθω κάποιες νύχτες μέσ' στὸ ἀπειρο γραφτά.
Πνίγουν τοὺς πόνους, τίς χαρές, τοὺς πόθους, τὰ δ-
[νεῖρά μου
Καὶ τῆς ζωῆς τὸν κόσμο γεμίζουν μόνο αὐτά.

Τάκούω σὰν κελαδημάτα, τὰ βλέπω σὰν ἀστέρια,
Σὰν ἄνθη τάνασαίνω, τὰ πίνω σὰ νερό,
Περνοῦν χαϊδιάρικα, ἀπαλά στὴν ὄψη μου σὰ χέρια
Καὶ φτάνουν στὴν ψυχὴ μου σὰ μήνυμα ἱερό.

Ὅμως ὁ ποιητής δὲν εἶναι ἀπὸ κείνους
ποῦ ὀνειρεύονται μονάχα τ' ἀγέννητα τρα-
γούδια τους καὶ μουσικά τὰ ἐπικαλοῦνται.
Τὰ γεννᾷ καὶ τὰ πλάθει. Καὶ ὅπου ἡ γέν-
νηση ἀνετη γίνεται καὶ ἡ πλάση ξετυλί-
γεται εὐρωστη, τότε στίχους μᾶς δίνει σὰν
τὸ πλάσμα ποῦ ζωγραφίζει ἰδεστὰ (σ.

195): «Κ' εἶναι λευκὸ — λευκότερο ἀπ' τὸ
σκαλιστὸ τὸ μάρμαρο — καὶ δυνατὸ — Σὰ
σίδερο καὶ χάλκωμα... Τέχνη καὶ Πίστι —
Οἱ δυὸ μαζί τὸ σφυροκόπησαν — Καὶ τὸ
κρατοῦν στοχαστικά τὰ χέρια μου — Σὰν
ἓνα διάφανο ἀνθολάγηνο — Ἀπ' ἀλάβα-
στρο».

Σὲ λεμονιάς ἀνθόκλαδο γλυκολαλεῖ τὰ ἡδῶνι

Μεσ' στὴ μαρμαροφάνταστη τοῦ Μᾶη λαμπρονοχτιά,

Ξάφνω σὰ σκιάχτρο,
[ἀναπετᾷ τὸ ἀντί-
[φῶνο τοῦ γκιῶν

Πέρα ἀπὸ μιά βαρύ-
[κλωνη, βαθύσκιω-
[τὴν ἰτιά :

Κάποιο ἀλαφρὸ ἀνα-
[τρίχιασμα περνάει
[μέσ' στὸν ἀέρα

Κ' ἡ ἀνθισμένη λεμο-
[νιά χλωμιάζει καὶ
[πονεῖ,

Καὶ τοῦ ἀηδονιοῦ τὸ
[λάλημα σῶπαινει
[ἀπ' τὴ φοβέρα,

Κι' ἐμῆς ἀκοῦμε ἀτρό-
[μαχοὶ τοῦ γκιῶ-
[νῆ τὴ φωνή !

Καὶ ὅπως ὁ ποιη-
τής, εὐκολα, στὰ
φυσικά ἐδῶ κάτου
πατώντας, διαβαί-
νει πέρα στὰ θά-
μψη τοῦ φαντα-
στικοῦ ὅπως ἡ ἐν-
τύπωση «ἀπὸ κά-
ποια νύχτα ποῦ
κοιμήθηκε — Στῆς
ψαρόβαρκας τὴν
πλώρη» (σ. 4) γί-
νεται τ' ὄνειρο
τῆς Νεράϊδας τοῦ
γιαλοῦ, ὅπως τὰ
περιβόλια καὶ τὰ
δάση ποῦ γνώρισε
τοῦ γίνοντ' ἔξα-
φνα ἡ εἰκόνα τοῦ

«νεραϊδόκηπου τοῦ βουνοῦ» (σ. 27) ὅπως
τὸ «ξύπνημα μιᾶς νέας ζωῆς ποῦ σαλεύει
μέσα του» τοῦ τὸ ὑποβάλλουν ὅλες τώρα
«οἱ νεραϊδες τοῦ γιαλοῦ» ποῦ μαζί τους
«θέλει νὰ χορέψῃ τῶν κυμάτων τὸ χορὸ»
σ' ἓνα μυστικὸ τραγούδι (σ. 184)—ἔτσι : τὰ
δέντρα καὶ τὰ λουλούδια, τὰ βουνά καὶ
τὰ πέλαγα, τὰ ξέσκεπα τῶν οὐρανῶν καὶ
τῆς ψυχῆς τὰ ἀπόσκεπα σὰ νὰ περισυμα-
ζεύονται καὶ σὰ νὰ συγκεντρώνονται καὶ
σὰ νὰ ὀργανώνονται καὶ σὰ νὰ συμβολίζων-
ται ποιητικώτερα σὲ κάποιο πρόσωπο, σὲ
κάποιο πέρασμα, σὲ κάποιο ὄνειρεμα,
κάτι μαζί καὶ ὑλικώτερο καὶ νοερώτερο
κι ἀπὸ τίς νεραϊδογέννητες φαντασίες. Ἡ
Ἀστρογέννητη (σ. 202), μπορεῖ :

Καὶ σὲ εἶδα, ὦ πλάσμα ἔξωτικὸ τοῦ ὄνειροπλάνου
[κόσμου,

Διπλόκορμη, διπλόχαρη, διπλογραμμὴν ἔμπρός μου...
Μεσ' στή φωτόλουστη νυχτιά ξεχύθηκε ἡ χαρά σου,
Περίσσια ἐλεημοσύνη στήν πλάση πού πονεῖ.

Δυὸ λίμνες φεγγαρόφωτες λάμπουν στὰ βλέφαρά σου,
Στὰ δυὸ σου χεῖλη ἀνθίζει ροδόφωτη ἡ φωνή.

Ἄκ' τῆς ἀγάπης τὴν πηγὴ τὸ γέλοιο σου σταλάζει,
Σὰν ὄνειρο βρυσούλας στὰ φύλλα τὰ ξερά,
Καὶ τὰ πουλιά νομίζοντας πού ἄλλο πουλι τὰ κράζει,
Στὸν ὄπνο τους σαλεύουν μὲ πόθο τὰ φτερά.

Μ' ἓνα ἀξαφνο ἀναπέταμα σ' ἔφερε πρὸς τάστ' ἔρια
Κάποια μεγάλη, ἀθῶα κι εὐγενικὴ χαρὰ
Καί, λευκοφόρα, ἐσθκώσας ἀνέτρα τὰ χέρια:
Μαρμαρωμένης Νίκης ὀρθάνοιχτα φτερά.

Ἄκ' τῆς ψυχῆς τὴν πάναγνη πηγὴ ἡ φεγγοβολιὰ σου
Σκόρπισε ὀλόγυρά σου τὴ δόξα ἀρχαίου ναοῦ
Κι ἀπ' τ' ἀξαφνο ἀναπέταμα λυμένα τὰ μαλλιά σου
Στὴν ὄψι σου ἐχυθῆκαν σὰν εὐλογία Θεοῦ.

Κομμάτια τοῦ τόνου καὶ τοῦ εἴδους
τούτου βρίσκουμε σπαρμένα στὶς σελίδες
τοῦ βιβλίου. Εἶναι τ' ἄσπρα κρίνα τοῦ κι-
τρινοπρασινόφυλλου μπουκέτου.

Ὅποιος θὰ ζητοῦσε νὰ βρῆ στὰ φύλλα
τούτα κανένα τυρταϊκὸ σάλπισμα ἢ καμ-
μιὰ πινδαρικὴ συμφωνία πού νὰ μᾶς θυ-
μίζουν τὶς ἐπικές μας ἀγωνίες καὶ τὶς ἔ-
θνικές μας τὶς χαρὲς ἀπὸ τοὺς πρόσφα-
τους πολέμους, θὰ ζητοῦσε τοῦ κάκου· δη-
λαδὴ τοῦ κάκου ὄχι· γιατί κάποιες σελί-
δες (135 - 142) φαίνονται ἔμπνευσμένες ἀπὸ
τὰ πολεμικὰ γεγονότα. Μὰ εἶναι αὐτὰ ξε-
χύματα ἐνθουσιασμῶν καὶ ἀλαλάσματα
τροπαίων ἀπὸ ξύπνημα τέτοιο ἐνὸς λαοῦ
ὄστερα ἀπὸ τέτοιο ὕπνο; Ἐκεῖνοι πού
στηρίζονται στὰ πράγματα, σὰν ἀπάνου
σὲ θετικὸ κάτι, καὶ ὅταν τύχη κι ἀπαντή-
σουνε μπροστά τους τὸν ποιητὴ, ἀδιάφο-
ροι ὡς τότε, τώρα δὲν περιμένουν ἀπὸ
αὐτόν, γιὰ νὰ σταματήσουνε μιὰ στιγμή,
καὶ νὰ ἐνδιαφερθοῦνε κάπως, παρὰ νὰ
τοὺς τὰ ξαναπαραστήσῃ τὰ πράγματ' αὐ-
τά, καθὼς νομίζουνε πὼς εἶναι τὰ πρά-
γματα ἢ καθὼς θὰ τὰ θέλανε νὰ εἶναι ἐ-
κεῖνοι, μαζί καὶ ἀπλοῖκοι καὶ δύσκολοι,
θὰ στραβομουτσουιάσουν, Θεέ μου! Δὲ
θὰ εὐχαριστηθοῦν ἀπὸ τὸν ποιητὴ· καθὼς
συμβαίνει ἐνενήντα ἐνιά φορές στὶς ἑκατό
καὶ μπορεῖ νὰ ἔχουνε καὶ δίκιο. Ἀπὸ τὴ
μεριά τούτη ἂν ἀγναντέψουμε τὴν εἰκόνα,
θὰ τὴν ἴδοῦμε κάπως ξεθωριασμένη καὶ
σὰν ἄψυχη. Ὅμως ἐκεῖνοι πού στηρίζον-
ται ὄχι στὰ πράγματα, ἀλλὰ στὸν ποιητὴ,
σὰν ἀπάνου σὲ θετικὸ κάτι, καὶ πού δὲ
ζητᾶνε ἀπὸ τὸν ποιητὴ, ὅπως ὅπως, νὰ
τοὺς καθρεφτίσῃ μὲ τὸ στίχο του ἢ νὰ
τοὺς ξανασαλπίσῃ τὰ ὅμοια πράγματα
πού τοὺς συγκινήσανε καὶ πού τοὺς μεθύ-
σαν—ἐκεῖνοι πού γνωρίζουν καὶ παρακο-
λουθοῦνε τὸν ποιητὴ, σὰ μιὰ προσωπικὴ
ἀρχή, σὰν ἀτομικὸ κάτι καὶ ξεχωριστό,

καὶ συγκοινωνοῦνε μὲ τὸ ἔργο του, ὄχι
γιὰ νὰ ξαναἰδοῦνε τὰ πράγματα (πού ἐπὶ
τέλους τὰ βλέπουνε κάποτε ζωηρότερα
καὶ ἄμεσα καὶ καθαρότερα στὴ ζωὴ), μὰ
γιὰ νὰ ἴδουνε, μὲ τὴν πρόφασιν τῶν
πραγμάτων, τὸν ποιητὴ καὶ πάλε καὶ μόνο
νὰ ἴδουνε μὲ τί τρόπο τὸ πρόσωπό του
στάθηκε ἀπέναντι ἀπὸ κεῖνα, κι ἂν συ-
κινήθηκε κι ἂν κινήθηκε ἀπὸ τὰ πράγματα,
σύμφωνα, ὄχι μὲ τὸν χαρακτήρα τῶν πρα-
γμάτων, ἀλλὰ μὲ τὸν χαρακτήρα τῆς τέχνης
του πρῶτ' ἀπ' ὅλα, οἱ ἄνθρωποι, πού, γε-
νικώτατα νὰ σημειώσουμε, ζητοῦν ἀπὸ τὸν
τεχνίτη ὄχι τὸ τί, ἀλλὰ τὸ πῶς· αὐτοί,
ἂν τὸν προσέχουν κάπως κι ἂν τότε συμ-
παθοῦν τὸν ποιητὴ πού ἔγραψε τὰ «Φωτε-
ρὰ Σκοτάδια» μπορεῖ νὰ τὰ βροῦν ἁρμο-
νικὰ συμπλεγμένα μὲ τὴν ὄλη του ποιητι-
κὴ τὰ λιγοστά κομματάκια πού δείχνονται
σὰ νὰ ξεμυτίσανε διακριτικὰ φερμέν' ἀπὸ
πατριωτικὴ πολεμὸχαρη κατάνυξη. Ἐπι-
γράμματα πού καρφώνουνε μιὰν εἰκόνα
ἀπὸ τὸ δρόμο πέρα ἢ ἀπὸ τὴν καρδιά μας
μέσα, σὰν πεταλούδα σὲ κρουστό προσκε-
φαλάκι, κάπως πολὺ μετρημένα καὶ ἀραιὰ
πολὺ καὶ γαληνὰ σχεδὸν ὄσο δὲ θὰ ταί-
ριαζε. Ποιὸς ξέρει! Μὰ νὰ πού μᾶς ση-
μειώνουν τὸ στάσιμο τοῦ ποιητῆ στὴν ὀ-
ρισμένη περίστασις τούτη, στάσιμο, μπο-
ρεῖ, χαρακτηριστικὸ, καθὼς τὸ βλέπω ἐγώ,
σὰ φτάνω καὶ διαβάζω στίχους τέτοιους:

Χιονισμένη εἶναι ἡ νύχτα καὶ ξάστερη
Κι ὁ στρατὸς κοιμισμένος παγώνει.
Κ' ἕνας, ἀγρυπνός, μόνος στὸ ψῆλωμα
Κάτι πέρα μὲ πόθο θωρεῖ.

Σὰ χαλκόχυτον ἀγαλμα ἡ ὄψι του,
Μαρμαρένιο του βάθρο τὸ χιόνι,
Τὸ κεφάλι του ὀρθὸ στὰ μεσοῦρανα
Φωτοστέφανο τ' ἄστρα φορεῖ.

Πιστεύω πὼς ἕνας μέτριος ποιητὴς καὶ
τέσσαρες στίχους νὰ σκαρώσῃ, θὰ βρε-
θοῦνε περιττὰ παραγεμισμένα μέσα τους.
Ἐνῶ οἱ ἑκατὸ ἢ πεντακόσιοι μονοκόμματοι
στίχοι ἐνὸς τραγουδιοῦ πού ἀξίζει, μπορεῖ
νὰ εἶναι σφιχτόδετοι, λακωνικοί, ἀπαραίτη-
τοι. Ὅπως ὅποτε γιὰ τὴν ποιητικὴ ἔκφραση,
πολλὰ τὰ περιττὰ. Καὶ οἱ παραπάνου στίχοι
τούτοι σὰ νὰ συνοψίζουν καὶ σὰ νὰ παρα-
σταίνουν τελειωτικά, καὶ παραμερίζοντας,
σάμπως ἀχρείαστα, κάθε γραφικὴ λεπτομέ-
ρεια καὶ κάθε λυρικὴ ἀνάπτυξη, ὄλο τὸ
μεγαλεῖο τοῦ βασιλιᾶ πολιορκητῆ καὶ νι-
κητῆ στὰ ἱστορικὰ μπροστά Μπιζάνια καὶ
στὰ θρυλικά τὰ Γιάννενα. Κι ἂν κάποτε
σκαρωθῇ καμμιὰ πλατεῖα ἐπικὴ τῶν και-
νούργιων μας πολέμων ἱστορία, δὲν ξέρω
σὲ ποῖο δράμα, σὲ ποῖο μυθιστόρημα, σὲ
ποῖο ποίημα, θὰ ξίζε νὰ βάλῃ κορῶνα τῆς
ἢ ἱστορία ἐκείνη τὸ ἀποκρυστάλλωμα
τούτο τοῦ ἔθνικοῦ θριάμβου, σύντονο τό-
σον ὄσο καὶ σύντομο:

Ζωῆς ἀνατριχίλα ἐπέρασα
Στὰ μάρμαρα τὰ συντριμμένα,
Καὶ οἱ κοιμισμένες Νίκες ξύπνησαν
Κι ἀνοσσαλεύουν τὰ φτερά.

Τὰ πέδιλά τους ἐσφιχτόδεσαν
Καὶ μὲ τὰ πέπλα ἀνεμισμένα,
Γιὰ κάποιο μακρινὸ ξεπέταμα
Διάπλατα ἀνοίγουν τὰ φτερά.

* * *

Ἡ ἀμέσως παρακάτου μικρὴ σειρά τῶν τραγουδιῶν (σελ. 145-163) τῶν γεννημένων ἀπὸ τὴν ἐντύπωση κι' ἀπὸ τὴ συγκίνηση μπροστὰ σὲ ἀρχαῖα χαλάσματα καὶ σὲ ἀρχαῖα πλάσματα καὶ φαντάσματα, πρέπει κι αὐτὴ νὰ κοιταχθῆ ἀπὸ γωνιὰν ἀνάλογη πρὸς ἐκεῖνη πού σταθήκαμε γιὰ ν' ἀγναντέψουμε τὰ εἰκονίσματα πού δανείστηκε ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὸν ἐπικὸν πίνακα τῆς τελευταίας ὥρας. Τὰ χαρακτηρίζει πῶς πολὺ προσπάθεια καὶ διάθεση ὄχι ἐξαρχαϊσμοῦ, τρόπον τινά, τοῦ ποιητῆ, συρμένου ἀπὸ τὸ ξάνοιγμα καὶ κυριευμένου ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικὴν ὀπωσδήποτε ἀναπαράσταση τοῦ κόσμου του, μὰ προσπάθεια καὶ διάθεση, μὲ τὰ μοτίβα τοῦ περασμένου, νὰ ξεμυστηρευτῆ ὁ ποιητὴς τὰ τωρινά του, μένοντας ὅσο μπορεῖ ν ἐο ς. Τέτοια, καὶ μὲ ὄλη τὴ ζωηρὰ τοπισμένη ἐπίκληση τῆς «Κόρης τοῦ Πριάμου», τὰ περισσότερα τὸ ὑποδειγματικώτερο, οἱ στίχοι «Σὲ μιὰ Κόρη τῆς Ἀκροπόλεως». Μὰ δὲν θ' ἀβλεπα ἴσως τὴν ἀνάγκη ξεχωριστὰ νὰ σταθῶ ἀπὸ πάνω τους, ἀνίσως δὲν τελειώνανε μὲ τὸ ξαφνιστικὴς γιὰ μέναν ὁμορφιάς μυστηριακὸ ὕμνολόγημα τοῦτο:

Πόσες γενιὲς γενιῶν ἐπέρασαν
Γιὰ νάρθη ἢ μέρα, ἢ ὦρα ἐκείνη,
Καὶ πόσες ἄλλες θὰ περάσουνε,
Γιὰ νάρθη δεύτερη φορά

*Ω θαύμα! Οἱ πόνοι ἐβαλασαμώθηκαν
Κι' ἐσώπασαν οἱ αἰώνιοι ἄρρηγοι
Κι' ἀπλώθηκε στὰ κρύα χαλάσματα
Μιὰ οὐρανογέννητη χαρά.

*Ὅλο τὸ φῶς πού ἦσαν τὰ μάρμαρα
Τὸν ὕπνον αἰῶνων κοιμισμένα
—Χρυσάφι τῶν ματιῶν ἀλόγιαστο—
Τὸ σκόρπισαν σὲ μιὰ στιγμή.

Κι' ὀλόρθοι οἱ στῦλοι ἀκέρια ἐστόλωσαν
Τ' ἀετώματα τὰ γκρεμισμένα,
Στὰ βάθρα ὑψώθηκαν τ' ἀγάλματα
Κι' ἀνάψαν οἱ οἶστοι βωμοί.

Καὶ κάτι ὠραῖο σὰν δοξολόγημα,
Πρὸς τ' οὐρανοῦ τὴ θεία γαλήνη
Ἀφῶνο, ἀγνό, ἐλαφρὸ ἐφετερούγιε
Μ' ὀρθάνοιχτα λευκὰ φτερά.

Πόσες γενιὲς γενιῶν ἐπέρασαν
Γιὰ νάρθη ἢ μέρα, ἢ ὦρα ἐκείνη,
Καὶ πόσες ἄλλες θὰ περάσουνε
Γιὰ νάρθη δεύτερη φορά

Ποιὸς ξέρει σὲ ποιὰν ἡδονικὴν ὑπέρτατη στιγμή καὶ ποιῶν ματιῶν εὐλογία θ' ἀπλώθηκεν ἀπάνου ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χαλάσματα, καὶ ξανανιώσαν ἐκεῖνα καὶ σὰν ἀκέρια ξανανθίσαν.

Ἡ ἀναγέννηση δὲ δουλεύει στὴ φύση μόνο καὶ δὲν παρουσιάζεται μονάχα στὴν ἱστορία. Τὴ φέρνει καὶ ἡ κατ' ἐξοχὴν πλαστικὴ δύναμη. Τὴ φέρνεις, ὦ ἰδέα, ἐσύ. Καὶ θὰ μπορούσανε νὰ χρειαστοῦνε στὸ ποίημα τοῦτο, σάμπως γιὰ βοηθητικὸ συμπλήρωμά του, οἱ στίχοι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ σειρά τῶν Εἶπε' ἐκεῖ πού ὁ ποιητὴς τραγουδεῖ τοῦ ματιοῦ, τοῦ ἀπάνου ἀπ' ὄλα ἰδεολογικοῦ αἰσθητηρίου, τὴ δύναμη:

«Τ' ἀμέτρητα τὰ μάτια τὰ ὁμορφα» πού μὲ τὸ φῶς τους ὁμορφαίνουν «τ' ἀρχαῖα κιτρινοθώρητ' ἀγάλματα». (Σ. 194).

Ὅμως ἀν πηγάζη ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦτο κάποια φιλοσοφικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς, καθὼς συμβαίνει συχνὰ πυκνά, στὰ ὠραῖα τραγούδια καὶ στὰ ἀπλούστερα, κι' ἐκεῖ πού κανεὶς δὲν ὑποψιάζεται, μήτε κάποτε κι' ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς, πὼς μπορεῖ νὰ χωρέση μέσα τους φιλοσοφία, — ἡ φιλοσοφικὴ αὐτὴ ἀντίληψη, εἶναι, βέβαια, τὸ περίφημο νιτσεϊκὸ δόγμα τοῦ αἰωνίου τῶν ὄλων ξαναγυρισμοῦ. Κι' ἐδῶ θὰ μπορούσα νὰ θυμῆσω ἀπὸ ἀνάλογη κινημένο παρατήρηση, τὸ βαλμένο στὸ Β' τόμο ἀπὸ τὰ «Γράμματά» μου πεζογράφημα «Ἡ τρελὴ μητέρα» ὁ τίτλος ἐνὸς μικροῦ τραγουδιοῦ, ἀπὸ τὴ «Γαλήνη», τὸ πρωτύτερο βιβλίον στίχων τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τοῦ τραγουδιοῦ ἐκείνου, μολαταῦτα πολὺ διαφορετικοῦ ἀπὸ τὸ ὕμνολόγημα πού μὲ σταματᾶ στὰ «Φωτερά Σκοτάδια», κάποιοι μου στοχασμοὶ γιὰ τοὺς τρόπους καὶ γιὰ τὰ εἶδη τῆς φιλοσοφικῆς ποιητικῆς τέχνης.

Ἄραδα παίρνοντας τὰ τραγούδια πού ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ στίχο «Εἶπε' εἶν' ὁ βωμός μας ἀνθοστόλιστος», διακρίνουμε σὲ τοῦτα μέσα κάποιο, ἀργὸ ἢ γοργό, περπάτημα τοῦ ποιητῆ πρὸς μιὰ φωτεινότερη ἀντίληψη τοῦ λυρισμοῦ, πρὸς ἓνα μυστηριακὸ ὕψος. (Κοίτα τὰ ποιήματα σελ. 181, 182, 183, 186, ἴσως καὶ τὸ μακρότερο ἀπ' ὄλα τὸ ἐμπνευσμένο ἀπὸ ἓνα ρητὸ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, μὰ πού, καλὰ δὲν ξέρω γιὰτί, δὲν τὸ συμπάθω ξεχωριστά). Τὸ σχέδιο τοῦ ἄρθρου τοῦτου καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς συντομίας δὲ μ' ἀφίνουν νὰ σταθῶ ἐξεταστικώτερα, καθὼς θὰ ἤθελα, στὸ ξεφύλλισμά μου. Ἡ γλῶσσα τοῦ ποιητῆ, χωρὶς νὰ δείχνεται πλούσια καὶ σπάταλη σὲ σπάνια ἢ σὲ πρωτόβγαλτα λεξικά καὶ φραστικά εὐρήματα καὶ σχήματα πού τόσο οἱ τεχνίτες ποιητὲς τὰ κυνηγοῦν καὶ τ' ἀγαποῦν, εἶναι μολαταῦτα γλῶσσα δημοτικὴ καλλιτεχνικὴ, καλὰ στηριγμένη στὸ ζωντανὸ στοιχεῖο τὸ γλωσσικό, μὰ καὶ ἀρκετὰ τραβηγμένη ἀπὸ τὴ λεγόμενη «φυσικότητα» στὴ γλῶσσα, πού μονάχα οἱ ἀνίδεοι τῆς τέχνης μπορεῖ νὰ

τῆ θεωροῦνε προτέρημα. Καὶ ὁ στίχος, γενικώτατα, καλὰ κομμένος καὶ χτυπημένος ἔντονα, καθὼς μᾶς δείχνουν παραδείγματα τέτοια :

Βλέπει τῶν τάφων τὰ φαντάσματα
Καὶ τὰ λευκὰ στοιχεῖα τῶν κάστρων
Κι' ἀκούει τῶν δέντρων τὸ μέγαλωμα
Καὶ τὸ περπάτημα τῶν ἀστρῶν.

ἢ τὸ τετράστιχο :

Πῶς; Ποῦ; Πότε ἀδελφωθήκαμε,
Σὲ ποιά πλάση περασμένη;
Ποῦ οὔτε ἐγὼ ἤμουν σάρκα πρόσκαιρη,
Κι' οὔτ' ἐσὺ μαρμαρωμένη;

ἢ τὸ ἄλλο :

Σκοτεινὸς ὁ δρόμος φέρνει
Σὲ μιὰ πόρτα χαμηλή·
Κάπου μπαίνει—κάπου γέρνει—
Κάτι λέει—κάτι φιλεῖ.

ἢ στίχοι ἀπομονωμένοι :

—Ὁ κόσμος τῆς ἀγάπης δὲν ἔχει ξενητιά. . .
—Μέσ' στὴ μαρμαροφάνταστη τοῦ Μᾶη λαμπρονοχητιά.

Κι ἄλλα πολλὰ τέτοια.

Ἡ ποίηση τούτη δὲν ἔχει ψεγάδια; Καὶ γιὰ ἓνα βιβλίο εἶναι κριτικὸ τὸ μίλημα ποῦ τελειώνει σὲ θαυμαστικὰ ἐπιφωνήματα;

—Μάλιστα. Τῆς κριτικῆς, ὁ κύριος ὁ βαθὺς σκοπὸς δὲ βρίσκεται μῆτε στὴν κατάκριση ποῦ μπορεῖ νὰ γίνεται ἀπὸ ψηλολογήματα στοιχείων παρακατιανῶν, ὀχι σημαντικῶν, ποῦ δὲν τὸ χαρακτηρίζουν τὸ ἔργο καθὼς πρέπει, μῆτε στὸν πανηγυρισμό, ποῦ μπορεῖ νὰ εἶναι τυφλός, δογματικός, ἀβασάνιστος. Ἡ κριτικὴ βρίσκεται κάπου ἄλλου, καὶ στὴν κατάκριση καὶ στὸν πανηγυρισμό, ἢ ἐνωμένα, ἢ χωρισμένα, μέσα ὅμως καὶ τὰ δύο, γιὰ νὰ μᾶς δείξουν τὸ σκοπὸ: Πῶς ξέρεῖ ὁ κριτικὸς μὲ τὴν ἀνάλυση ποῦ μᾶς κάνει τοῦ ἔργου καὶ μὲ τὴν ξανασύνθεση (ἐννοεῖται πῶς τὰ πρόχειρα τούτα σημειώματα δὲν ἀξίζουν νὰ σφραγιστοῦνε μὲ τίτλους κριτικῆς δημιουργίας), μὲ τὸ αἶσθημά του καὶ μὲ τὴ γνώση του, κι αὐτὸς λογοτέχνης στὸ εἶδος του, μᾶς δείχνει πρῶτ' ἀπ' ὅλα, καὶ ζωηρότερ' ἀπὸ τὸ συγγραφέα ποῦ μᾶς παρουσιάζει τὴν εἰκόνα τῆς δικῆς του τῆς ψυχῆς. Κι ἂν τὸ ξεσκέπασμα τῶν ἐλαττωμάτων μπορεῖ νὰ χρησιμεύῃ καθὼς χρησίμευε στὴν παλιά Σπάρτη τὸ δείξιμο τοῦ Εἰλωτα μεθυσμένου γιὰ παράδειγμα, μὰ ὁ θαυμασμός καὶ ὁ ἔπαινος στὴν κριτικὴ τέχνη εἶναι, συχνότατα, καὶ κυριώτατα, δείγματα νοῦ κριτικοῦ ποῦ βαθύτερα στοχάζεται, μακρυνότερα βλέπει, καὶ ἠρωϊκότερα ἐνεργεῖ.

Μὰ καὶ τὰ ψεγάδια, στὰ «Φωτερὰ Σκοτάδια» μέσα, ὑπάρχουν, καὶ θὰ εἶναι, ὑπο-

θέτω, τὰ παραστράτισματα κυριώτατα, τῶν ἀρετῶν τοῦ ποιητῆ. Θέλω νὰ πῶ πῶς ἡ ἴδια ἢ ἐκφραστικὴ συντομία ποῦ χαρακτηρίζει ἀποκλειστικὰ σχεδὸν τὸν ποιητὴ καὶ ποῦ τὸν κάνει νὰ σταματᾷ τὸ τραγούδι του, συνηθέστατα, ὕστερ' ἀπὸ τὸν ὄγδοο στίχο, δίνει στὰ τραγούδια τούτα μορφή ἐπιγραμμάτων. Τὸ ἐπίγραμμα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκφράζῃ σὲ συντομώτατους, ὅμως ὅλως διόλου ἀπέριττα, σχεδὸν ἀπόλυτα σφιχτοδεμένους στίχους μιὰ δυνατὴ πολὺ σκέψη, συγκίνηση, γιὰ νὰ μᾶς δείχνηται σὰν ποίημα' ἀλλοιώτικα ξεπέφτει εὐκόλα στὸ ἐξυπνόλογο παιγνίδισμα μὲ τὸ λεγόμενο κέντρο, ἢ σὲ κάτι σὰ διδαχτικὸ, σὰ χλιαρὸ, σὰν κρῦο. Κάποτε νομίζω πῶς ὁ ποιητὴς ποῦ ἔγραψε τὰ «Φωτερὰ Σκοτάδια» κατρακυλᾷ ἢ ἔτοιμος εἶναι νὰ κατρακυλήσῃ. Ἡ μεγάλη φόρα θέλει καὶ μεγάλο πήδημα. Μερικά του ποιήματα σὰ νὰ σταματοῦνε, γιὰ τὸν εἰλεψε μιὰ πνοή. Μὰ δυσκολεύομαι νὰ τὸ βεβαιώσω. Σὰ νὰ μοῦ φαίνεται. Ἀπὸ τὸ φυσικὸ μου, διαλαλῶ τὴν ὁμορφιά' φωνάζω «Εἶν' ἐκεῖ. Ἐκεῖνη!». Μπροστά σὲ κάτι ποῦ τὸ ὑποψιάζομαι μονάχα, τὰ χάνω. Ὅπως δὴποτε, ἀπὸ τὰ ποιήματα τούτα, μὲ ὄλο τὸν ἐνθουσιασμό ποῦ μοῦ κινοῦν καὶ μὲ ὄλη μου τὴν πεποίθηση πῶς πρέπει νὰ βαλθοῦνε στὴν πρώτη γραμμὴ, αἰστάνομαι ξεχωριστὴ συγκίνηση καὶ προθυμώτερα ξεχωρίζω στίχους ποῦ ὁ λυρισμὸς τους εἶναι πλαστικὸς μῦθος σὰν τὸ τραγούδι «Προσκυνήτρα ἐγὼ καὶ λάτρισσα» ποῦ ἀνάφερα' ἢ ἓνας ὕμνος σὰν τὸ ποίημα πρὸς τὸ Βετχόβεν: «Τῶν μεγάλων ἐσὺ μεγαλότερος» (σ. 103) ἢ μιὰ εὐγλωττα ρητορικὴ καὶ ξάστερη φιλοσοφικὴ κατάνυξη, ἀνάπτυξη, variação θὰ ἔλεγα, ἀπάνω στὸ θέμα τοῦ Εὐριπίδη «τίς οἶδεν εἰ ζῆν...» κ.τ.λ. (σ. 144). Ἀκόμα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ στὴν κατασκευὴ κάποιων στίχων—ὅσο κι ἂν εἶναι τοῦτο σπάνιο στὸ βιβλίο—κάποιαν ἀλυγισιά, κάποιους παρατονισμούς ποῦ σκληραίνουν ἀχρείαστα τὸ μέτρο, καὶ κάποια ἀφροντισιά, ποῦ δὲν ταιριάζουνε σὲ σοφὸ τεχνίτη κι ἐξεταστικὸ τῆς λεπτομέρειας, καθὼς εἶναι ὁ Δροσίνης. Ἀπὸ τὸ μεταχείρισμα τοῦ κανονικοῦ στίχου καὶ τῆς κανονικῆς στροφῆς (τὸ σύμπλεγμα τοῦ δεκαπεντασύλλαβου μὲ τὸ δεκατετρασύλλαβο σὲ μερικά τετράστιχα μᾶς δίνουν ἓνα λεπτότατα ἐκφραστικὸ ρυθμικὸ σχῆμα) ὁ ποιητὴς δείχνει διάθεση, ποῦ ὅσο πάει γίνεται ζωηρότερη, νὰ καλλιεργήσῃ τὸν πολὺτροπο,—ἐ λ ε ὑ θ ε ρ ο, καθὼς φραγγίζοντας, τότε λέμε, στίχο—καὶ νὰ λυτρωθῇ κι' ἀπὸ τὴν παθητικὴν ὑποταγὴν στὴ ρίμα. Ὁ ἀκανόνιστος στίχος βέβαια πῶς πρέπει νὰ δουλευτῆ καὶ σ' ἐμᾶς ἐδῶ, κ' ἔχουμε δά στὴν ποίησίν μας χαρακτηριστικὰ δείγματα ἐργασίας τέτοιας. Εἶναι καὶ αὐτὸς πηγὴ ἀρμονιῶν, μαζὶ εὐκολώτερος καὶ δυσκολώτερος ἀπὸ τὸν παραδομένο μας τὸ στίχο.

Ὁμολογῶ πῶς τὴν ὥρα τούτη συμπαθῶ τὸν πολύτροπο στίχο καὶ τότε μεταχειρίζομαι σπάνια καὶ ὄχι καθὼς ἄλλοτε. Γιατὶ πιστεύω πῶς καὶ τὴ ρυθμικὴ πολυτροπία ὀρθότερα ταιριάζει ἐμεῖς νὰ τὴ ζητᾶμε μὲ τὸ δούλεμα καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ κανονικοῦ μας τοῦ στίχου· ἔπειτα, ὁ κανονικὸς στίχος εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, ὄργανο βαθύτερα ταιριασμένο μὲ τὴ φιλοσοφία τῆς ποιητικῆς τέχνης. Καὶ δὲν ξέρω ἀνίσως γιὰ τοῦτο τὸ γενικὸ λόγῳ ἢ γιὰ ἰδιαιτέρον ἄλλο, κάπως προτιμῶ τὰ κανονικὰ μετρικὰ σχήματα στὰ «Φωτερά Σκοτάδια» ἀπὸ τὰ ἀκανόνιστα. Ὡς πρὸς τὴ γλῶσσα καὶ μὲ ὄλη τὴν τὴν καλοχαραχτήριστη φιλολογικὴ καθαρότητα ἀπορεῖ κανεὶς κάποτε καὶ πότε, γιὰ τὰ λειψανα κάποιων τύπων καὶ κάποιων ὀρθογραφιῶν, ἀσυμβίβαστων μὲ τὴν προκοπὴ τοῦ γραφοῦ μας ποιητικοῦ ἢ πεζοῦ λόγου στοὺς πρὸ φωτισμένους κύκλους.

Ἐπειτα, ἀπὸ τὴν κριτικὴ μου τούτη λείπει μιὰ συγκριτικὴ. Μιλῶ γιὰ τὸν ποιητὴ, ἀπομονώνοντας καὶ ξεχωρίζοντας. Θὰ

συμπλήρωνε τὴ δοκιμὴ μου κάποιο μίλημα καὶ κάποιο βάσιμο παράλληλα μὲ τὰ ἔργα ποιητῶν ἄλλων τοῦ καιροῦ μας, νεώτερον, παλαιότερον. Ἴσως θὰ μπορούσαμε τότε νὰ ξανοίξουμε κι' ἄλλα χαρακτηριστικὰ τοῦ ποιητῆ ποὺ θὰ μπορούσαν καὶ νὰ προσθέταν ἢ καὶ νὰ ἀφαιροῦσαν κάτι ἀπὸ τὰ ὡραῖα, τὰ ἐκφραστικὰ τῆς φυσιογνωμίας του. Ὅμως κ' ἔτσι τὸ ἄρθρο μου τοῦτο νομίζω πῶς ἀξίζει ἀρκετὰ γιὰ νὰ δείξη πρεπούμενα καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ καὶ τὴν ἐντύπωση ποὺ τὸ πρόσωπο τοῦτο προξενεῖ σ' ἕναν ἄλλο ποιητὴ ποὺ τὸν γνωρίζει ἀπὸ καιρὸ καὶ ποὺ τὸ πρόσσεξε μὲ τὴν ἀγάπη τὸ ἔργο του ἀπὸ τὰ μακρυνὰ τὰ χρόνια ποὺ πρωτοπαρουσιάστηκ' ἐκεῖνο στὰ πρῶτα βρεφικὰ τραυλίσματα. Γιατὶ ὁ λόγος γιὰ τὰ «Φωτερά Σκοτάδια» ὁ ἀπλωμένος σὲ τρία φύλλα τοῦ «Νουμᾶ» δὲν εἶναι παρὰ συνέχεια καὶ συμπλήρωση λόγων προγενέστερων κατὰ καιροὺς βαλμῆναι σὲ περιοδικὰ, σ' ἐφημερίδες καὶ σὲ βιβλία γιὰ τὰ «Εἰδύλλια», γιὰ τὰ «Ἀμάραντα» καὶ γιὰ τὴ «Γαλήνη» τοῦ ἴδιου ποιητῆ.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

